
Žoborský kostolík sv. Urbana
fragmenty z histórie

Štefan Ráčz

ZOBORSKÝ KOSTOLÍK SV. URBANA

fragmenty z histórie

2013

RECENZENTI:

Prof. ThDr. Viliam Judák, PhD.

ThDr. Ladislav Belás

Nihil obstat: Mons. ThDr. Ladislav Belás

Imprimatur: + Mons. Viliam Judák, Eppus Nitrien.
Nitriae, die 26, mense Apriliis, A. D. MMXIII
Prot. n. 516/2013

Autor: ThLic. Štefan Rácz, PhD.

Grafická úprava a fotografie: Mgr. Pavel Kobliha, SVD

Jazyková úprava: PhDr. Veronika Čimborová

Predná strana obálky: Kostol sv. Urbana v Nitre

Vydavateľ: Publica Nitra

Nitra 2013

ISBN 978-80-89471-14-0

EAN 9788089471140

ZAČIATKY

Kult svätého Urbana na Zobore je úzko spätý s pestovaním vínnej revy. S pestovaním viniča začali príslušníci rádu svätého Benedikta z Nursie usadení v zoborskom Kláštore svätého Hipolyta, ktorí za týmto účelom vykľočovali okolité lesy. Kvalitné zoborské víno dopestované vo viniciach svätého Andreja Svorada sa vyvážalo až do Poľska.

V roku 1468 bol nariadením kráľa Mateja Korvína benediktínsky kláštor na Zobore zrušený a jeho majetky pripadli Nitrianskemu biskupstvu i Nitrianskej kapitule. V čase husitských vpádov došlo k plieneniu okolia Nitry, ktoré neobišlo ani zoborské vinohrady.

Nové vinice sa založili koncom XV. storočia pričinením biskupov Antona Šánkfalviho (1492 - 1502) a Pavla Abstemiusa-Bornemisu (1557 - 1578). Z vinohradov sa deviatky mali odvádzať pre potreby nitrianskeho biskupa.

V tureckých, ale aj v časoch kuruckých vojen, pokračovalo pustnutie vinohradov ďalej. V priebehu XVII. storočia sa na vyššie položené miesta zoborského úbočia začali sťahovať mešťania, ktorí už nevládali platiť dane. Zároveň im vrch Zobor poskytol aj dočasné útočisko, keď sa Nitra stala terčom tureckých alebo protestantských vojsk.

Keď sa už v roku 1711 mesto dočkalo konca kuruckých vojen, začali si tu mešťania hromadne stavať letné obydlia. Dokonca sa aj zasadnutie Mestskej rady v roku 1618

konalo v budove mestskej vinice na Zobore. Vďaka ozdravujúcej sily prírody a liečivým účinkom zoborského vína sa vyššie uvedení mešťania vyhli nielen morovým epidémiám, ale i cholere. Niet divu, že Matej Bel (1684 -1749) o ňom napísal: *Vinum Zoboriense - gloria et decus mensae!* (Zoborské víno je sláva a ozdoba stola).

Z daného obdobia sa nám zachoval závet mešťana Jakuba Hidašiho z roku 1658, v ktorom zanechal početné vinohrady v Chmeľovej doline a na svahoch Zobora. Jakub Hidaši vlastnil rodinný dom v Nitre a živil sa predajom vína. Za zmienku stojí fakt, že sa osobne podieľal na výstavbe krypty pod františkánskym kostolom v Nitre. Dodal množstvo kamenných

KOSTOL SV. URBANA

blokov i vápna, pretože si v nej prial byť pochovaný spolu so svojou rodinou.

Pestovanie vínnej revy prinášalo viacerým mešťanom slušný zisk. Spomínanému Hidašimu sa darilo natoľko, že bez finančnej odmeny zabezpečoval víno pre staviteľov a murárov františkánskeho kostola v Nitre. Jeho štedrosť sa mu vrátila aj po duchovnej stránke. Zo syna Jána sa stal kňaz, ktorý v roku 1666 pôsobil

ako farár v Podhoranoch pri Nitre. Ján mohol vyštudovať aj vďaka prostriedkom, ktoré vynášali zoborské vinice.¹

V roku 1867 bola založená *Horská obec Zobor*. Na čele stáli starosta (bergmajster) a štyria prísažní. Vinohradníci (vincúri) vypestovali kvalitné odrody vína, ale po roku 1888 nádejné vinohrady zdecimovala filoxéra a perenospóra. Bezvýchodiskovú situáciu využili mešťania, ktorí si parcely odkúpili na výstavbu honosných viliek a iných víkendových obydlí. Vtedy sa Zobor začal rapídne zaľudňovať, kým postupne nenadobudol dnešnú podobu.²

Zobor sa stal v polovici XVIII. storočia lukratívnym miestom, preto sa mešťania rozhodli, že na ňom postavia

1 Porov. VAGNER, J.: Egy végrendelet a XVII. századból.

In: Nyitramegyei Szemle, roč. IV., 30. augusta 1896, č. 36, s. 7

2 Porov. GERGELYI, O. 1969. Nitra. 1. vyd. Nitra : Šport, 1969, s. 118 – 123

Kaplnku ku cti svätého Urbana. Doteraz sa však nenašla jej zakladacia listina. Prvý doposal' známy písomný dokument je zápis v Kanonických vizitáciach Farnosti Nitra - Horné mesto z roku 1830.

V roku 1787 sa Kaplnka zverila pod správu Farnosti Nitra - Horné mesto. Raz za rok, t. j. v nedeľu pred sviatkom svätého Urbana, sa veriaci zišli vo farskom Kostole svätého Petra a Pavla a odtiaľ sa v sprievode vydali k zoborskej kaplnke.

V sprievode sa okrem správcu farnosti Nitra – Horné mesto nachádzal aj iný kňaz, ktorý sa priamo podieľal na slávnostnom požehnávaní zoborských viníc. Často sem chodieval lukáčovský farár Augustín Petrášek, resp. nitriansky kanonik Mons. ThDr. Ladislav Belás.

V roku 1872 udrél do Kaplnky blesk, následkom čoho bola úplne zdemolovaná. Obyvatelia Horskej obce Zobor na čele so starostom Nitry, s Rudolfom Filbergerom (neskôr Feleki, krstný otec nitrianskeho rodáka, biskupa Otokara Prohásku), sa v roku 1873 podujali generálnej rekonštrukcie budovy. Pre problematickú statiku sa v podstate vybudovala od základov. Nová kaplnka bola väčšia o päť siah.

Vypracovaním projektu bol poverený stavitel' Anton Herverth z Nitry, nový oltár mal na starosti známy bratislavský sochár Anton Brandl. Biskup Augustín Roškováni sponzoroval oltár, ale prispel aj na ostatné práce. Všetky murárske, klampiarske, tesárske a zámočnícke práce hradili zo zbierok mešťanov a z biskupského fondu zosnulého biskupa Imricha Palúckeho (Palugyay).

Ku Kaplnke svätého Urbana prináležal iba pozemok, na ktorom bola postavená. Jediný príjem

predstavovali zvonček, pokladničky a dobrovoľné príspevky za vyzváňanie. Majiteľom kaplnky bola tzv. *Základina Kaplnky sv. Urbana*, ktorú spravovalo predstavenstvo Horskej obce Zobor na čele s richtárom (*curam Capellae habent iudices promontorii*). Veľkosť pozemku bolo jedno katastrálne jutro a 921 štvorcových siah. Bohoslužby mali na starosti františkáni z Farnosti Nitra - Horné mesto. Práce boli ukončené v roku 1878.

V rokoch 1896 až 1898 nechalo predstavenstvo Horskej obce vymaľovať kaplnku; zakúpil sa nový oltár; omietol sa exteriér budovy; splanírovala sa plocha okolo kaplnky a nakoniec ju vysadili stromami. Najobetavejším mecénom bol Eduard Metzger, richtár Horskej obce. Vynovenú kaplnku dňa 12. júna 1898 požehnal veľprepošť František Vencel (Venczell).³

V roku 1934 sa opravovala strecha a previedli sa stavebné práce na fasáde objektu. Kaplnka získala povolenie na permanentné uchovávanie Sviatosti oltárnej. V tom istom roku vedenie Horskej obce Zobor zakúpilo pozlátenú paténu, resp. dalo pozlátiť omšový kalich, ktorý bol darom biskupa Karola Kmeťku.

V roku 1937 bolo priestory nutné rozšíriť, nakoľko sa rozrástol počet obyvateľov Zobora. Vedenie Horskej obce na čele s advokátom Štefanom Klučovským rozhodlo o zväčšení kostola a o postavení novej monumentálnej veže. Pán biskup Karol Kmeťko nechal plány posúdiť architektom Jozefom Dolejšom, ktorý súhlasil s rozšírením kostola, avšak bez postavenia novej veže, pretože by to strojnásobilo náklady.

3 Porov. Nyitramegyei Szemle, č. 22, 29. mája 1898; č. 24, 12. júna 1898; č. 26, 25. júna 1905

Biskup realizáciu odobril s podmienkou, že Horská obec Zobor predloží všetky potrebné finančné prostriedky.

V čase podania žiadosti totiž po celej diecéze prebiehali stavby a opravy kostolov, ktoré si vyžadovali enormné finančné subvencie od Nitrianskeho biskupstva.

Biskupský úrad v Nitre odpredal za symbolickú cenu pre potreby kaplnky Horskej obce Zobor 28 tisíc pálených tehiel a 20 kubíkov lomového kameňa. Zo základiny biskupa Imricha Palúckeho (Palugyay) sa pre zoborský kostol poskytla suma 1243 korún.

Horská obec Zobor sa mohla pustiť do práce. Vyzbierala 29 000 korún, ďalších 30 000 korún dostala darom od mesta Nitry, sumou 10 000 korún prispel Okresný úrad. Staviteľské práce previedol Ján Tomaschek z Nitry. Všetky elektroinštalačné práce mal na starosti pán J. Gergeľ. Celková suma prestavby činila 114 477 korún. Nastali však finančné problémy, potrebovali ešte ďalšie prostriedky.

Dňa 31. augusta 1939 získal správca farnosti Nitra - Horné mesto povolenie požehnať rozšírený Kostol svätého Urbana na Zobore. Vhodná príležitosť sa naskytna o rok neskôr.

Medzitým si mesto Nitra na pozemku (parcela č. 2246 v rozsahu 151 štvorcových siah) za Kostolom svätého Urbana dalo postaviť vodojem. Spomínaný pozemok bol vlastníctvom tzv. *Základiny Kaplnky svätého Urbana*, ktorú spravovala Horská obec Zobor. Až po postavení vodojemu začalo mesto vyjednávať s majiteľom pozemku.

Starosta František Mojto vo svojom liste zo dňa 22. mája 1940 adresovanom Štefanovi Klučovskému píše: „Ponevác ide o verejný záujem, očakáva mesto, že pre postavený

vodojem potrebný priestor bude mu lacno predaný, prípadne darovaný.“ Horská obec s povolením Biskupského úradu v Nitre predala daný pozemok mestu za adekvátnu cenu, ktorá sa použila na vykrytie zvyšnej dĺžoby staviteľovi Jánovi Tomaškovi.⁴

V roku 1948 zakúpili nový organ. Predtým tam mali k dispozícii len staré harmónium. Organ zhotovila firma Otokara Važanského. Dňa 28. marca 1948 ho slávnostne požehnal pápežský prelát Mons. Rudolf Formánek.⁵

O rok neskôr bola kaplnka ohradená železným plotom.⁶

V roku 1952 nitriansky umelec Edmund Massányi namaľoval nad klenbové oblúky dva obrazy: na jednom sú znázornení evanjelisti, na druhom anjeli s monštranciou.⁷

V roku 1961 nezmámi vandali vytlkli všetky okná a ukradli srdce zvona. Farnosť Nitra - Horné mesto dalo kaplnku okamžite zaskliť.⁸

V roku 1964 neznámi páchatelia zhodili z podstavca sochu Trpiaceho Krista, čím spôsobili škodu na pamiatkovom objekte. Sochu zreparoval sochár Ostrovský z Nítry.⁹

4 Diecézny archív v Nitre (ďalej D. A. N.), fond Parochiae, Nitra - Horné mesto, I. – III.; VAGNER, J.: Adatok a nyitra-városi plebániák történetéhez, Nitra 1902, s. 33. Medzi rokmi 1940 až 1950 farnosť Nitra - Horné mesto spravoval páter františkán Gabriel Gerhardt.

5 D. A. N., fond Acta Curiae Episcopalis (ďalej A. C. E.), č. 479/1948

6 D. A. N., fond A. C. E., č. 1965/1949

7 Historia Domus farnosti Nitra - Horné mesto, IV. zv. (1949 - 2009), zostavený Máriom Stehlíkom. Autor k vytvoreniu zápiskov využil rôzne zdroje i ústne informácie. Často sa opiera o magisterskú prácu Vilmy Dubravickej, ktorá v roku 1997 na Teologickej fakulte CMBFUK obhájila prácu pod názvom História farnosti Nitra, Horné mesto – františkáni. Porov. <http://hmnitra.fara.sk/kronika.html> (18. apríl 2013)

8 D. A. N., fond A. C. E., č. 621/1961

9 D. A. N., fond A. C. E., č. 351/1964. V rokoch 1951 až 1968 farnosť Nitra - Horné mesto spravoval páter františkán Václav Henrich Černák. Kaplánmi boli Jozef Žatko, Ján Kačúr, Dr. Jozef Vrablec a Dr. Karol Ďurček.

V roku 1985 sa do veže namontoval zvon.

V prvej polovici 90. rokov XX. storočia bola nainštalovaná do Kostola svätého Urbana na Zobore Krížová cesta spolu s reliéfom Poslednej večere. Autorom diela je umelec Ľudovít Bebjak.

V rokoch 1994 – 1995 sa vymenila krytina na streche kostola, schátralé podesty vo zvonici nahradili nové, pričom sa vymaľoval interiér i exteriér zoborského chrámu.

V roku 1976 sa ku kaplnke nainštalovala plynová prípojka.¹⁰

V rokoch 2001 – 2002 sa skrátilo okolie zoborského kostola. Upravilo sa oplotenie, prístupová cesta, dlažba, múrik od Morušovej ulice. Poškodené torzo kamennej sochy

Bolestného Krista (Ecce Homo z roku 1746) bolo zreštaurované a umiestnené na svoje pôvodné miesto pred kostol. Sochu požehnal dňa 26. mája 2002 Mons. prof. ThDr. Viliam Judák, PhD.

V roku 2004 sa previedla výmena elektroinštalácie, pričom sa namontovali

¹⁰ D. A. N., fond A. C. E., č. 889/1976. Do roku 1978 spravoval farnosť Nitra - Horné mesto páter františkán Ladislav Pius Čapkovič. Jeho nástupcom sa stal vdp. Ladislav Vrábel, ktorý farnosť viedol až do roku 1991. V pastierskej činnosti mu pomáhali kapláni (resp. výpomocní duchovní): František Rábek, Daniel Dian, Ján Slávik, Pavol Gavenda, Blažej Trulík, Stanislav Belák, ThDr. Viktor Rašovec, Štefan Hodál, Viliam Chrastina, František Kapušník, Jozef Marfák a Marián Chovanec.

nové svietidlá. Päť okien kostola vystriedali plastové s izolačným dvojsklom (ide o okná z prístavby z roku 1939). Pred chrámom sa inštalovala nová socha svätého Urbana. Umiestnila sa na podstavec, vľavo od vstupu do kostola. Časom ju niekto ukradol, preto tam o päť rokov neskôr umiestnili inú sochu svätého Urbana. V jej okolí pribudla aj zámková dlažba.

V roku 2006 sa zreštauroval organ. Rozhodlo sa tak vzhľadom na to, že niektoré píšťaly nehrali, alebo len falošne. Bol premiestnený aj hrací pult, lebo predtým stál bokom k oltáru. Najprv sa však musel odstrániť niekoľko stokilogramový trezor vľavo úplne vzadu, vzhľadom na os kostola, pretože až potom sa tu mohlo osadiť drevené pódium pre hrací pult a uložiť vzduchové hadičky ku klávesom. Píšťaly boli vyčistené a naspäť osadené, organ bol naladený a reštaurátor vymaľoval všetky súčasti organu.¹¹

Dekrétom nitrián. biskupa Mons. Viliama Judáka bol s platnosťou od 1. júla 2009 na Zobore zriadený samostatný cirkevnoprávny útvar s úradným názvom *Rímskokatolícka cirkev Farská administratúra sv. Urbana Nitra – Zobor*. Ohraničená je katastrálnou hranicou, ktorá na severe

11 Porov. pozn. č. 7. V rokoch 1991 až 1996 farnosť Nitra - Horné mesto spravoval ThLic. Ing. Arch. František Kapušňák SF. V dušpastierskej činnosti mu pomáhali: Mgr. Jozef Varhaník, Mgr. Štefan Maják, ThDr. Marián Chovanec, ThDr. Viktor Rašovec, Mgr. Martin Poživenec, Ing. Peter Murdza SF. V rokoch 1996 až 2004 farnosť spravoval Mgr. Milan Kupčík. Nápomocní boli: Ing. Peter Murdza SF, ThDr. Marián Chovanec, Mons. ThDr. Viktor Rašovec, Mgr. Jozef Šoška, Mgr. Emil Bečka, Mgr. Ján Smolka, Mgr. Juraj Sedláček, Mgr. Peter Knapec.

a severovýchode oddeľuje Nitru od samostatnej obce Nitrianske Hrnčiarovce a vedie až k ulici nazývanej Jelenecká, cez ktorú táto hranica prechádza.

Na juhovýchodnej a južnej strane ulicami Jelenecká a Dobšinského, ktoré z oboch strán tvoria súčasť tejto administratúry, spolu s kruhovým objazdom pod Zoborom, na ktorý sa napája ulica Dobšinského, hlavnou cestou nazývanou Drážovská a to od kruhového objazdu pod Zoborom až po katastrálnu hranicu mesta Nitry, cez ktorú táto cesta prechádza, ktorá taktiež je jej súčasťou.

Na západnej strane katastrálnou hranicou, ktorá smeruje od hlavnej Drážovskej cesty na sever a oddeľuje Nitru od jej mestskej časti zvanej Drážovce, ale s tým, že samostatný intravilánový okruh, ktorý je tvorený Liečebným ústavom na Zobore aj s príslušnými pozemkami vrátane Svoradovej jaskyne a viničným honom pod ním, sú súčasťou tejto administratúry.¹²

V roku 2011 sa administratúra pretransformovala na samostatnú farnosť pod úradným názvom *Rímskokatolícka cirkev Farnosť sv. Urbana Nitra – Zobor*. Celodenná farská poklona Najsvätejšej eucharistii sa má konať každú druhú októbrovú nedeľu.¹³

12 Porov. Dekrét Biskupského úradu v Nitre, prot. č. 785/2009, vydaný 11. júna 2009. V rokoch 2004 až 2009 farnosť Nitra - Horné mesto spravoval Ing. Peter Murdza SF až do svojej smrti 14. decembra 2009. Do 1. júla 2010 farnosť dočasne spravoval CSLic. Ľubomír Rebek a Mons. ThLic. Dominik Brňák. Vtedy za správcu nastúpil ICDr. Marek Virág. V dušpastierskej činnosti správcom vypomáhali: Mgr. Milan Kozák, Mgr. Richard Folučka, Mgr. Andrzej Drogoš SDS, ICLic. Michal Rajec, Mgr. Jacek Malaga SDS, ThDr. Marcel Cívik a Mgr. Jozef Hužovič.

13 Porov. Dekrét Biskupského úradu v Nitre, prot. č. 887/2011, vydaný 16. júna 2011. Prvým farárom sa stal Paedr. Milan Polák.